

zi név, ahol a meghatározás csak egy szó s így, hacsak nem helybeli az olvasó, nagyon nehéz elhelyezni a térképen az objektumot. S ha már itt tartunk, egy megjegyzés erejéig hadd említsük meg, hogy nagy hiányát látjuk egy olyan kiadványnak, amelyben szerepelnének a mai Vajdaság területét ábrázoló, eddig még nem kiadott, de nem kapható térképek.

A nyomdatechnikáról annyi talán megjegyezhető, hogy a kéthasábos megoldás sokkal áttekinthetőbb lett volna, nem beszélve arról, hogy ez anyagmegtakarítással is jár.

A kötetet a kétnyelvű értelmező kishoztár, az adatközlők, gyűjtők és ellenőrzők névsora és végül az irodalomjegyzék zárja le. Az utóbbival kapcsolatban még annyit, hogy ajánlatos lett volna az egyes földrajzi neveket az irodalom alapján jegyzetekkel ellátni, hogy a kutatások folyamán legalább egy utalás alapján tovább lehessen indulni. Ez a további munkát nagyban megkönnyítette volna.

Érdeklődéssel várjuk a sorozat következő köteteit, amelyek — nem kétséges — egy-egy újabb kockát jelentenek majd Vajdaság művelődéstörténetének mozaikjában.

VÉKONY LÁSZLÓ

GYERMEKEKRŐL — NEMCSAK GYERMEKEKNEK

GION NÁNDOR: *A kárókatona még nem jöttek vissza.*
Forum, Újvidék, 1977.

Általánosan ismert és elég gyakorta hangoztatott irodalomtörténeti tény, hogy az úgynevezett ifjúsági és gyermekirodalom legjobb és legmaradandóbb darabjai voltaképpen nem a gyermekek és az ifjúság számára íródtak eredetileg, hanem az idők folyamán váltak a mindenkori ifjabb korosztályok kedvenc olvasmányává. Ez a tény alighanem azt az igazságot is magában foglalja, hogy az igazán jelentős ifjúsági olvasmány mindig tartalmaz valami többletet is azonfelül, hogy cselekményben, fordulatokban, nem utolsósorban kalandos és veszélyes vállalkozásokban gazdag, izgalmas történetet mond el, amely a gyermekolvasó figyelmét képes tartósan lekötöni. Gion Nándor legújabb, sorrendben immár harmadik ifjúsági regényét is ez a többlet avatja kitűnő ifjúsági olvasmánnyá, azok a gondolatok, írói üzenetek, amelyek általában az olvasóhoz, de korántsem csupán a gyermekekhez szólnak.

Az első ilyen üzenetet mindjárt a bevezetőben (*Bevezető helyett*) olvashatjuk. „Kicsit későn jöttél”,

fogadja az egykori pajtás a regény felnőttként visszatérő és első személyben mesélő hőst, aki megvallja, hogy visszavágyott a gyermekkor kedves színtereire, a „régii helyekre”. Az előbbi szemrehányás, amit a hős akár önmagának is tehet, megismétlődik: „Elég sokáig kibírtad a régi helyek nélkül”, s ekkor Gion a rá jellemző tömörséggel és keménységgel egyszerre megtöri a feltámadó nosztalgia ellágyulással fenyegető hangulatát: „Most eljöttem — mondom.” Kiderül azonban, hogy valóban későn jött. Alig talál valamit a régi Vágóhídból, gyermekora egyik legkedvesebb színteréből, csupán egy súlyos betonkockát, „rajta egy kárókatona feje és nyaka”. Mintha az első ifjúsági regénye, az *Engem nem úgy hívnak* kapcsán megfogalmazott gondolatai visszhangoznának itt: „Mert a gyerekek, akármilyen szomorúan hangzik is ez, felnőttekké válnak: a szemük megromlik, és többé már nem vesznek észre bizonyos egészen fontos dolgokat. Legfeljebb időnként hiányolják őket” — s ilyenkor, tehetnének hozzá e mostani regény

egyik gondolatát, elindulnak felkeresni a régi helyeket, ám rendszert már későn, s ezért alig találhatnak valamit a kedves emlékből. Vagy csak a szemük romlott meg? De hát ez lényegében ugyanazt jelenti.

Hasonlóképpen a felnőttekhez is szól a láthatatlan út és a száraz domb példázata. Az *Éhes ingovány* című filmen fellelkesülve keresi a regény egyik hőse is az ingoványon keresztül vezető láthatatlan utat, mert: „Minden ingoványban van egy láthatatlan út — mondta majdnem álmodozva Burai J. — Ez az út általában egy száraz dombra vezet, láthatatók. Ezt az utat kell megtalálni, akkor az ember biztonságosan eljut arra a száraz dombra; elmegy oda, amikor akar, és addig marad, ameddig akar. Senki sem férközhet a közelébe, senki sem háborgathatja. Képzéjétek el!” S hogy ez mire jó? „Jó, ha az embernek van egy biztonságos helye — magyarázta Burai J. — Félrehúzódhat, végiggondolja, hogy mi mindent csinált, és hogy miket kellene csinálnia. Ilyen helyen mindenféle szép dolog eszébe jut az embernek.” Igaz, ennek a láthatatlan útnak és a biztonságos helynek a történet során nagyon hétköznapi, gyakorlati szerepe és jelentősége is lesz, ez azonban csak alátámasztja és érthetőbbé teszi az egész példázatot.

Amennyire mélységes és ösztön-szerű hite az embernek, hogy minden ingoványból vezet egy láthatatlan út egy száraz dombra, s amennyire szükséges az ember számára egy olyan biztonságos hely, ahol senki sem férközhet a közelébe, ahol végiggondolhatja a tetteit és teendőit, ahol mindenféle szép dolog jut az eszébe, annyira eredendő és ösztönös az a vágya, hogy a felhők fölé emelkedjen és nagyon messze ellásson. A regény egyik felnőtt hőse, a vadór Gergian mondja, hogy nemcsak az orvvadászokat akarja megfigyelni a felépítendő kilátótoronyból: „Sokkal magasabbra akarok menni, ahonnan sokkal messzebbre látok. Nagyon magasra fogom építeni a tornyot, amilyen magasra a darvak szállnak. Vagy még magasabbra.”

Mindezek a gondolatok, mint látható, mélyen a cselekménybe ágyazva, a regény szövetébe beleszőve

hangzanak el, hisz mi sem áll távolabb Giontól, mint a száraz bölcselkedés. Egy kitűnően szerkesztett, erős sodrású cselekménysorból álló regényben eleveníti meg gyermekkorának egy részletét: egy gyermekcsapat olykor látszólag céltalan, máskor nagyon is céltudatos játékait, tetteit.

Mint Gion hősei általában, ezek a gyerekek is szilajak, szertelenek: gyűlölni, szeretni és lelkesedni is határtalanul tudnak. Egyik kedvenc „játékuk” például a pocsek Ságik csikainak meghajszolása. E rideg, kegyetlen, orvvadászattal is foglalkozó gazdák kiképzítik a gyerekeknek a szíjostorokat a csikók mellé, s ők kedvüket lelik benne, a Ságik meg megengedik nekik, hogy meghajszolják őket; sőt egyenesen jó néven veszik.

Másik kedves „játékuk”, hogy az elhagyott Vágóhid falait telerajzolják „ötlábú bikákkal és csődörökkel”, pompás apaállatokkal. Nagyon gyűlölték a mindig részeg Kocsmárost, aki mindig leparancsolta őket a gerendáról, sőt a szegény rokon Bognár Arankát, egyetlen lánypajtasukat arra kényszerítette, hogy lemossa a rajzaikat a falakról. Talán hogy örökre megjelöljék az elhagyott épület eredeti rendeltetését, ahol valamikor százával mészárolták le az állatokat, végül belevésik a falakba a rajzokat, hogy soha többé ne lehessen lemosni. És várják, hogy majd csak megüti egyszer a guta a részeg Kocsmárost.

A kis csapat életében, játékaiban és szemléletében valóságos fordulatot hoz megismerkedésük Burai J.-vel. Láthatóan a legtöbb gonddal, szeretettel és tegyük hozzá, a legnagyobb sikerrel rajzolja meg ennek a fiúnak alakját Gion, s bár az első személyben mesélő hős amolyan vezérféle a társaságban, attól a pillanattól fogva, hogy Burai J.-t maguk közé fogadják, ő veszi át az irányítást. Már az első kép mélyen emlékeztetünkbe vésődik, amikor a gyereksapat arra lesz figyelmes, hogy hárman nyomorgatják Burai J.-t, de ő inkább dühösnek, mint ijedtnak látszik. Kiderül, hogy ellenfeleit sorba megverte már egyenként, s „csak olyankor hengegnek, ha sokan vannak”. Ő ébreszti rá a csapatot, hogy valójában kiözzák a csikókat, mert ha szabadon engednék őket gazdáik, akkor futná-

nak azok maguktól is. Nem is vesz részt a csikók hajszolásában, sőt el is lopja a melléljük kikészített szíjostorokat, úgyhogy ezután fűz-favesszével kell hajszolniuk őket. Burai J. fedezi fel a kárókatónák rendkívüli szépségét, sőt azt is, hogy a Ságik négy kárókatónát fogságban tartanak, s éjszaka azokkal halásznak. Ő fogja fel elsőként a kilátótorony építésének jelentőségét is, és Gergian leghűségesebb segítőtársa lesz az építkezésben. Lényegében ő szervezi meg a csapat legfontosabb és legizgalmasabb, egyúttal legnemesebb vállalkozását is: a kárókatónák kiszabadítását a Ságik fogságából. S ebben a vállalkozásban jut aztán fontos szerephez az ingoványon át vezető láthatatlan út és a száraz domb, ahová ez az út vezet. Noha előre mindent pontosan kiterveztek, Aranka a Ságik kutyáját is magához szelídítette, végül mégis zajt ütöttek, s felébresztették a félelmetes gazdákat, pedig már a fogoly kárókatónák a birtokukban voltak, s éppen elhagyni készültek az udvart. A Ságik üldözőbe is vették őket, ám, a láthatatlan utat nem ismerték, majdnem az ingoványba veszték, s kénytelenek voltak visszafordulni. A száraz dombon aztán biztonságban voltak a madarak, s addig tartották itt őket, míg erőre nem kaptak, be nem fogadták őket szabad társaik, s miután a tollazatuk is visszanyerte eredeti fényét, szabadon engedték őket, mert biztosak voltak benne, hogy most már nem térnek vissza a rabságba.

Keszler doktor gyönyörű zongorajátékára is Burai J. hívja fel a gyereksapat figyelmét, s ezért ígéri meg nekik Gergian, hogy ha felépül a torony és eljutnak a felhők fölé, zongorázní fog nekik.

Ha a gyermekek közül a benne összpontosuló pozitív vonások folytán messze kimagaslí Burai J., akkor a felnött szereplők közül Gergian alakja emelkedik ki ugyanígy. A Ságikkal és a Kocsmárossal szemben ő testesíti meg a gyermekeket megértő és tisztelő (mindig magázta őket) felnöttet. Ő irányítja rá figyelmüket a madarak, különösen a vízimadarak szépségére, s magával tudja őket ragadni magasba törő vágyával is. Nem véletlen, hogy az epilógus (*Utószó helyett*) szerint épp Burai J. kíván a helyére kerülni

a vadórnek, megvette a Gergian tanyát is, tovább akarja építeni a tornyot, s tőle várják, hogy visszahívja az azóta elrepült kárókatónákat. A gyermekek vállalkozása ugyanis nem jár teljes sikerrel, vagy ahogy az már lenni szokott az életben, örömük a siker felett nem lehet teljes. Igaz, kiszabadítják a fogoly kárókatónákat, s miután szabad társaik feltáplálták és maguk közé fogadták őket, Gergian teljesen szabadon engedi őket, hogy csatlakozhasson szabad társaikhoz, a Vágóhíd falába is belevészték az ötlábú pompás apaállatok és a kárókatónák rajzát, sőt egy ködös napon az immár 19 méternyi magas kilátótoronyban fölé kerülnek a felhőknek is, és Gergian — ígéretéhez híven — zongorázik is nekik, ám ugyanezen az éjjelen még agyon is lövik. A gyermekek természetesen a Ságikra gyanakszanak, hisz természetes, hogy a vadorzók a vadórt tekintik legfőbb ellenségüknek, őt gyanúsítják már a szíjostorok lopásával is, később pedig a kárókatónák kiszabadításával. Amint kiderül, a Ságik azon az éjjelen ki sem mozdultak a tanyájukról, viszont a Kocsmáros, aki Ausztráliába készült, sosem utazott el, sohasem jelentkezett Ausztráliából, tehát bizonyosan ő volt a gyilkos, aztán pedig elnyelte az éhes ingovány, amelyben csak Burai J. tudta a láthatatlan utat. De Gergian nemcsak a felnötték jó tulajdonságait egyesíti magában, hanem a megalkuvásra való hajlamukat is. Amikor ugyanis a gyermekek megtudják, hogy négy kárókatóna a Ságik fogságában van, mindjárt ki akarják őket szabadítani: vissza kell venni tőlük, el kell lopni tőlük, fel kell jelenteni őket! — követelik. Gergian azonban — számukra érthetetlen módon — magát vádolja: „Nem vigyáztam eléggé — mondta kétségbeesetten Gergian. — Most már nem tehetek semmit.” Majd: „Azok a madarak a Ságiké”, és magatartásának így adja magyarázatát: „Hallgassanak ide — kértelt bennünket Gergian. — Nagyon kérem, hallgassanak ide... A Ságik tényleg komisz gazemberek. Néhanyszor már rájuk lőttem, ők is visszalöttek rám. De mindig letérdelünk, amikor egymásra lövöldözünk. Csak egymás lábába löjük a söréteket. Nem tudom, értik?”

Az író e vázlatosan ismertett történetet egy *Bevezető helyett* és egy *Utószó helyett* című fejezet keretébe foglalja, amelyekben a felnőtt író beszél. Érdekes azonban, hogy a régi helyekre visszatérő, az emlékeket kutató felnőtt nosztalgiája az elveszett paradicsom után a bevezető részből hangzik ki, míg az epilógus az álmok továbbélését és valóra válását, a gyermekkori kezdemény kibontakozását igéri, s így egyértelműen optimista képpel zárul a regény. Az e keretbe foglalt történetet azonban a csapat amolyan vezérfele tagja mondja el első személyben, anélkül, hogy egyetlen pillanatra is átadná a szót a felnőtt írónak. Ebben ismét azt az erényét láthatjuk Gionnak, hogy tökéletesen, maradéktalanul képes valamely szerepbe beleilleszkedni, valakinek a képét magára öltetni, életét élni, gondolatait gondolni, s így teljesen autentikussá varázsolni a helyzeteket és történéseket, egyszersmind rendkívül elevenné tenni az előadásmódot. Ezt az elevenséget fokozzák a drámai feszültségtől izzó jelenetek, melyekben Gion atmoszférateremtő ereje, stílusának keménysége, szűkszavúsága és tömörsége érvényesül. Hadd említsük még egyszer Burai J. bemutatását. Miközben a csoportban hengegő három fiú nyomorgatja, egyszer csak kiragadja egyiknek kezéből a vesszőt, és a térdén kettétöri. Lélegzetvisszafojtva várjuk a verekedés kirobbanását. Amikor pedig már-már teljes sikerrel végrehajtották legfőbb vállalkozásukat, magukhoz szorítva a kárókatonaikat, éppen ki akarnak jutni a Sági udvarából, akkor Aran-ká kárókatonája kiszabadítja egyik szárnyát és csapkodni kezd... egy szóval lármát ütnek, mire felébred az öreg Sági, ébreszti a fiait, fegyvert ragadnak, s üldözőbe veszik a gyerekeket. Hasonlóan izgalmas és vészjósló az a jelenet, amikor a gyerekek, mit sem sejtve, a Sági

udvarába mennek, hogy meghajszolják a csikókat. Az öreg Sági pedig össze akarja törni a csontjukat, mert azt hiszi, ők lopták el a csikók mellé kikészített ostorokat. Ilyen jelenetekre kerül sor több ízben a Vágóhídon is, amikor a részeg Kocsmáros megjelenik. Ugyancsak mélyen az emlékezetébe vésődik az olvasónak az olyan rendkívül érzékletes képek egész sora, mint amilyet a napnyugtakor lángba boruló Vágóhídról rajzol. Itt, ahol valamikor „százzámra ölték meg az állatokat és vér fröcskölte be a falakat”, napnyugtakor üvöltöni szoktak a gyerekek: „Megragadtuk a rozsdás vaskampókat, és felkapaszzkodtunk a vastag gerendákra, a nyugati oldalra, az üvegcserepek alá. A napkorong ekkor már vörösödött ott lent nyugaton. A Vágóhid falai izzani kezdtek. Aztán egyszerre mintha lángot vetettek volna. Lángba borult a régi Vágóhid, lángoltak a vörös falak, parázslottak a vastag gerendák, parázslott, lángolt kezünk, lábunk, az arcunk, a meztelen felsőtetünk. Gyönyörűséges és félelmetes volt ilyenkor a régi Vágóhid. Üvöltöni kellett.”

Az elmondottak után talán nem is hangzik nagyon meglepően a kérdés: mennyiben ifjúsági olvasmány *A kárókatona még nem tértek vissza?* Ha abból indulunk ki, hogy az esztétikai hatás, a művészi élmény teljességét csak a mű minden rétegének, minden dimenziójának, minden üzenetének a befogadása biztosítja, akkor nyilvánvaló, hogy gyermekekről, gyermekorról, de nem csupán gyermekeknek szóló regénnyel állunk szemben, hanem Gion opusának egy újabb jelentős darabjával, amelyben élet-szemléletének, életérzésének, s mondjuk ki, életbölcességének némi elemeit fejti ki a gyermekek számára is élvezhető, izgalmas regénykompozícióban.

JUHASZ GÉZA